

Dariusz Borek

Sprawozdanie z ogólnopolskiej konferencji naukowej poświęconej kanoniczno-liturgicznemu aspektowi zawierania małżeństw mieszanych i im podobnych

Prawo Kanoniczne : kwartalnik prawno-historyczny 57/3, 191-198

2014

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

**SPRAWOZDANIE Z OGÓLNOPOLSKIEJ
KONFERENCJI NAUKOWEJ POŚWIĘCONEJ
KANONICZNO-LITURGUCZNYM ASPEKTEM
ZAWIERANIA MAŁŻEŃSTW MIESZANYCH
I IM PODOBNYCH**

W dniu 23 kwietnia 2014 roku odbyła się w Uniwersytecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie ogólnopolska konferencja naukowa nt. *Kanoniczno – liturgiczne aspekty zawierania małżeństw mieszanych i im podobnych*. Głównym organizatorem był Wydział Prawa Kanonicznego UKSW w Warszawie.

Przed formalnym otwarciem Konferencji, przywitania uczestników dokonał ks. dr hab. Henryk Stawniak, prof. UKSW, Dziekan WPK. W słowie wstępnym ks. Dziekan nawiązał do przemówienia, jakie Papież Benedykt XVI wygłosił w synagodze Trójcy Świętej w Warszawie w dniu 25 maja 2006 r. W przemówieniu tym Papież stwierdził, że jednym z istotnych wyzwań, jakie stoją przed Kościołem w Polsce jest problematyka małżeństwa i rodziny w kontekście zadań ekumenicznych. Przywołane stwierdzenie Papieża, z jednej strony podkreśla zwiększającą się ilość małżeństw i rodzin o zróżnicowanej kulturze, religii i wierze oraz o potencjalnych trudnościach, a z drugiej strony mówi o szansach ekumenicznych na bazie tych związków (Pap. Benedykt XVI, *Jedności nie zdołamy 'zaprowadzić' własnymi siłami*, w: Trwajcie mocni w wierze, Pielgrzymka do Polski 25-28 maja 2006, KAI Kolekcja Hachette, s. 31). Ksiądz Dziekan podkreślił, że obecne sympozjum wpisując się w apel papieski pragnie przyjść z pomocą duszpasterzom w przygotowaniu wiernych do zawarcia małżeństw mieszanych i im podobnych. Następnie ks. Dziekan przywitał wszystkich uczestników. W pierwszej kolejności słowa przywitania skierował do gospodarza UKSW, Księdza Rektora prof. dr. hab. Stanisława Dziekońskiego, dziękując mu za przybycie i dowartościowanie obecnego naukowego spotkania, oraz otwarcie konferencji. Przy okazji ks. Dziekan wyraził słowa serdecznego podziękowania władzom UKSW za wspieranie i służenie pomocą wydziałowi. Następnie, w kolejności głoszonych referatów, zostali przywitani prelegenci konferencji: J.E. ks. bp

dr Krzysztof Nitkiewicz biskup sandomierski; ks. prof. UKSW dr hab. Marek Saj; ks. dr Tomasz Jakubiak z Papieskiego Wydziału Teologicznego z Warszawy; ks. dr hab. Leszek Adamowicz, prof. KUL; ks. prof. dr hab. Ginter Dzierżon; ks. prof. dr hab. Wojciech Góralski, któremu też zostały złożone serdeczne życzenia z okazji imienin. Wszystkim Szanownym Prelegentom ks. Dziekan wyraził szczerą wdzięczność za trud przygotowania, dania do druku tekstu i wygłoszenia referatów.

Jego Magnificencja ks. Rektor prof. dr hab. Stanisław Dziekoński, dokonując otwarcia konferencji, pogratulował organizatorom pomysłu zorganizowania konferencji o tak bardzo ważnej i aktualnej tematyce. Problematyka małżeństw mieszanych i im podobnych nabiera szczególnego znaczenia w kontekście współczesnej migracji i mobilności. Dlatego też, na uwagę zasługują praktyczny kontekst konferencji.

Po oficjalnym przywitaniu uczestników i otwarciu konferencji, ks. prof. dr hab. Tomasz Rozkrut, UPJPII, przewodniczący pierwszej sesji, poprosił J.E. ks. bp. dr. Krzysztofa Nitkiewicza o wygłoszenie pierwszego referatu na temat: *Przygotowanie do małżeństwa pomiędzy wiernymi Kościoła łacińskiego i katolickich Kościołów wschodnich*. Prelegent w swoim referacie zwrócił uwagę na niektóre wybrane aspekty prawne związane z przygotowaniem do zawarcia małżeństwa pomiędzy wiernymi Kościoła łacińskiego i katolickich Kościołów wschodnich. Takie przygotowanie winno uwzględniać różnice pomiędzy przepisami obu mających zastosowanie w tym przypadku kodeksów oraz jeszcze większą odmiennosć z dziedziny prawa partykularnego. Jak zauważył prelegent, jednym z istotnych problemów jest tutaj właśnie prawo partykularne poszczególnych katolickich Kościołów wschodnich, a właściwie to brak możliwości poznania tego prawa. Ponadto do istotnych zagadnień należy także aspekt liturgiczny zawarcia małżeństwa, któremu to aspektowi, ze względu na różną przynależność kościelną narzeczonych, należałoby poświęcić więcej czasu.

Drugi referat pt.: *Zawarcie małżeństwa z niewierzącym lub niepraktykującym*, wygłosił ks. dr hab. Marek Saj, prof. UKSW. Jak zauważył referent, przygotowanie do zawarcia małżeństwa pomiędzy dwojgiem katolików, z których jedno jest osobą niewierzącą lub niepraktykującą, z pewnością nie należy do łatwych, szczególnie na płaszczyźnie duszpasterskiej. Prawo kanoniczne, zarówno powszechne jak i partykularne, zwraca na takich nupturientów szczególną uwagę, dając bardzo konkretne wskazania dotyczące samego przygotowania do małżeństwa, a także jego zawierania. Prelegent podkreślał, że chociaż duża część wspomnianych norm jest identyczna, jak te, które do-

tyczą małżeństw mieszanych, to jednak część norm, to normy specyficzne odnoszące się właśnie do omawianych przez niego małżeństw. Szczególną rolę, na etapie przygotowania do zawarcia małżeństwa z osobą ochrzczoneą ale niewierzącą lub niepraktykującą, ma do spełnienia duszpasterz. Winien on, w czasie przeprowadzanej rozmowy, starać się takie osoby ochrzczone niewierzące lub niepraktykujące pozyskać i nakłonić do powrotu na drogę wiary. Gdyby jednak się okazało, że jest to niemożliwe, to należałoby stosować przepisane w takich sytuacjach przepisy prawne, szczególnie w tym co się odnosi do zezwolenia ordynariusza miejsca na asystowanie przy zawieraniu takiego małżeństwa. Wszystkie przewidziane w tej kwestii przepisy mają na uwadze dobro przyszłego sakramentalnego małżeństwa oraz dzieci z niego zrodzonych.

Prawno – liturgiczne aspekty zawierania małżeństw z osobami, które formalnym aktem wystąpiły z Kościoła katolickiego, to tytuł trzeciego z referatów, którego autorem jest ks. dr Tomasz Jakubiak z PWT Warszawa. W swoim wystąpieniu prelegent zaznaczył na wstępie, że wbrew rozpowszechnianym przez środki społeczne opiniom, problem tzw. „formalnych apostatów” nie jest zjawiskiem powszechnym. Dlatego też, zagadnienie zawierania małżeństw przez wspomniane osoby nie zostało w sposób wyczerpujący opracowane, co też, jak zaznacza autor, nie powinno dziwić. Opracowany i przedstawiony przez prelegenta artykuł stanowi próbę uzupełnienia takiej luki. Jak wynika z przedstawionego referatu, przygotowanie do zawarcia małżeństwa katolików, gdy jedna ze stron formalnym aktem odstąpiła od Kościoła katolickiego jest niezwykle złożonym zagadnieniem, na które składa się wiele elementów. Do najważniejszych należą takie kwestie, jak: prawo naturalne człowieka do małżeństwa, prawo kościelne dotyczące ważności zgody małżeńskiej oraz zakaz przystępowania do sakramentów dla ekskomunikowanych. W dokumentach kościelnych, które zajmują się przygotowaniem wspomnianych osób do zawarcia małżeństwa, szczególnie akcent kładzie się na kwestię zabezpieczenia praw i obowiązków strony katolickiej w tym co się odnosi do praktykowania i rozwoju wiary oraz do ochrzczenia i wychowania po katolicku dzieci zrodzonych w małżeństwach, o których traktuje referat autora. Mając na uwadze szczególną złożoność, zarówno samej sytuacji, jak i procedury związanej z zawieraniem małżeństw z osobami, które są niewierzące albo niepraktykujące, autor referatu postuluje, aby wszelkie czynności zmierzające do zawarcia takich małżeństw przeprowadzał duchowny odznaczający się dużym doświadczeniem w kościelnym prawie małżeńskim.

Po wygłoszeniu referatów przewidzianych w pierwszej części konferencji, rozwinęła się ożywiona dyskusja, w której głos zabrało wielu uczestników konferencji. Na pytania zadawane przez uczestników konferencji odpowiadali poszczególni prelegenci. W zadawanych prelegentom pytaniach oraz w przedstawianych spostrzeżeniach zwracano uwagę na wiele ważnych zagadnień praktycznych związanych z małżeństwami zawieranymi przez wiernych Kościoła katolickiego łańciskiego z wiernymi kościołów Katolickich wschodnich lub też z osobami niewierzącymi albo niepraktykującymi i w końcu osobami, które formalnym aktem wystąpiły z Kościoła katolickiego. Wśród poruszanych zagadnień dyskutowano m.in. na następujące tematy: realizacja obowiązku wychowania dzieci w duchu katolickim; władza dyspensowania od formy liturgicznej zawarcia małżeństwa; pytania jakie w czasie spisywania protokołu przedmałżeńskiego należy zadawać osobie, która formalnym aktem wystąpiła z Kościoła, a odnoszących się do kościelnego pojmowania małżeństwa sakramentalnego. Dyskusja wskazała na konieczność ponownego uregulowania wielu praktycznych aspektów w Instrukcji dotyczącej zawierania małżeństw. Przy opracowywaniu takiej Instrukcji winno się wziąć pod uwagę także głos i tych, którzy w praktyce spotykają się z problemami związanymi z przygotowaniem nupturientów do zawarcia małżeństwa.

Sesji popołudniowej przewodniczył ks. dr hab. Wiesław Kiwior, prof. UKSW. Pierwszym referatem, wygłoszonym podczas tej drugiej sesji, był referat autorstwa ks. dr. hab. Leszka Adamowicza, prof. KUL, noszący tytuł: *Aspekt prawno – liturgiczny zawarcia małżeństwa katolików z prawosławnymi*. Na wstępie swojego referatu autor zaznaczył, że Wschodnie Kościoły niekatolickie, w tym Kościoły prawosławne, uznają sakramentalną godność małżeństwa ochrzczonych i z tej racji są bliskie Kościołowi katolickiemu. Jak zauważa autor referatu, prawosławna koncepcja małżeństwa odbiega jednak, przynajmniej w praktyce, w zakresie dopuszczania do ponownego małżeństwa wiernych za życia poprzedniego małżonka od katolickiego rozumienia tej kwestii. Ponadto Kościoły prawosławne przewidują także inny katalog okoliczności, które zabraniają zawarcia małżeństwa. Dlatego też zasadniczymi kwestiami, na które należy zwrócić uwagę przy przygotowaniu i celebracji małżeństwa pomiędzy osobą należącą do Kościoła katolickiego a osobą wyznania prawosławnego (lub innego wschodniego akatolickiego) są następujące aspekty: ustalenie faktu chrztu i stanu wolnego; uzyskanie stosownych zezwoleń; zapowiedzi przedślubne; forma kanoniczna lub dyspensacja od niej; udział świadków katolików i prawosławnych; udział duchownego niekatolickiego w celebracji katolickiej; celebrowanie małżeństwa podczas Eucharystii

(Boskiej Liturgii) i możliwość przyjęcia Komunii świętej; czasy zakazane; legalizacja małżeństw zawartych w cerkwi. Po rzeczowym i merytorycznym przedstawieniu powyższych zagadnień autor konkluduje, że te dwie wspólnoty (katolicka i prawosławna) są bardzo bliskie w pojmowaniu małżeństwa jako sakramentu, przez który Bóg obdarza łaską małżonków w celu wsparcia ich w wypełnianiu obowiązków ich stanu, aż po osiągnięcie świętości. Ochrona świętości małżeństwa i życia rodzinnego w prawie Kościoła katolickiego i Cerkwi jest przykładem ekumenizmu praktycznego, który jest tak ważny w realizacji Chrystusowej modlitwy *ut unum sint*.

Drugi referat w sesji popołudniowej, zatytułowany: *Realizacja warunków dotyczących nupturientów w przypadku zawierania małżeństwa katolika z wiernym Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w Polsce*, wygłosił ks. prof. dr hab. Ginter Dzierżon, UKSW. Autor wprowadzając do omawianego przez siebie zagadnienia wyjaśnia, że zawieranie małżeństw mieszanych niejednokrotnie niesie z sobą wiele trudności egzystencjalnych. Dlatego też prawodawcy, zezwalając na tego rodzaju związki, stawiają zazwyczaj nupturientom wiele wymogów, najczęściej o charakterze kolizyjnym. Przedstawiany referat to próba, jak wyjaśnia sam autor, rozwiązania tego typu problemów w odniesieniu do jednej kategorii małżeństw, mianowicie związku katolika z wiernym Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w Rzeczypospolitej Polskiej. Takie skupienie uwagi wyłącznie na porządku prawnym tylko jednej konkretnej wspólnoty protestanckiej, a mianowicie Kościoła luteranckiego wynika z faktu, że poszczególne Kościoły cieszą się dużą autonomią w obszarze państw, w których pełnią swoją misję. Jak wynika z przeprowadzonych przez autora dociekań, protestancka wizja małżeństwa w niektórych kwestiach odbiega od wizji małżeństwa funkcjonującej w doktrynie Kościoła katolickiego. Odmienność ta łączy się bardzo ściśle z przyjmowaną w Kościele luteranckim negacją sakramentalnego charakteru małżeństwa. Natomiast w Kościele katolickim przyjmuje się, że takie komponenty jak cele małżeństwa i istotne przymioty małżeństwa wynikają z jego naturalnej struktury. Jedną z typowych kolizji regulacji prawnych dotyczy wymogów związanych z ochroną wiary oraz z ochrzczeniem i wychowaniem potomstwa. W ustawodawstwie obu Kościołów, katolickiego i luteranckiego, podkreśla się, że obowiązek ochrony wiary pochodzi z prawa Bożego. Stąd też, jak zauważa autor referatu, należy się spodziewać, że niemalże w każdym przypadku przygotowujący do zawarcia małżeństwa spotkają się z sytuacją, w której każda ze stron będzie obstawać przy swej wierze. Taka sytuacja, jak podkreśla autor, nie może być żadną miarą rozumiana jako przyczyna usprawiedliwiająca podjęcie decyzji negatywnej

co do wydania zezwolenia. Takiego zezwolenia należałoby odmówić jedynie w takim przypadku, gdyby strona katolicka ignorowała zobowiązanie skodyfikowane w kan. 1125, n. 1 KPK twierdząc, że nie podejmie żadnego wysiłku w celu ochrony swej wiary. Podobnie rzecz ma się z kwestią ochrzczenia i wychowania potomstwa w duchu swojego Kościoła. Autor referatu, na podstawie przeprowadzonych dociekań, stwierdza że wymaganego prawem zezwolenia na zawarcie małżeństwa nie należałoby wydać w przypadku, gdyby katolik żadną miarą nie zamierzał zrealizować tego zobowiązania. Gdyby zaś strona katolicka chciała wywiązać się ze spoczywającego na niej obowiązku, ale byłoby to niemożliwe ze względu na to, że ewangelik kategorycznie stałby na stanowisku, iż to jemu przysługuje to uprawnienie, to w takiej wyjątkowej sytuacji należałoby, zdaniem autora referatu, wydać zezwolenie na zawarcie małżeństwa.

Ostatni referat, przedstawiony na Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej poświęconej kanoniczno-liturgicznemu aspektowi zawierania małżeństw mieszanych i im podobnych, autorstwa ks. prof. dr. hab. Wojciecha Góralskiego nosi tytuł *Przygotowanie do małżeństwa katolika z nieochrzczonym*. Jak zauważa autor referatu, w ostatnich dziesiątkach lat, zwłaszcza od czasów Soboru Watykańskiego II, sprawa przygotowania do małżeństwa stała się przedmiotem szczególnej uwagi Kościoła. Wynika to, jak zauważa autor, ze zmieniającej się w ostatnich dziesiątkach lat, także w Europie, struktury wyznaniowej ludności, rosnącej fali migracji, wzrostu indyferentyzmu religijnego, liberalizacji w sferze wychowania dzieci i młodzieży, propagowania hasła swobody obyczajowej oraz wielu innych czynników. W tym co się odnosi do przygotowania do małżeństwa katolika z nieochrzczonym, a więc małżeństwa mieszanego *sensu lato*, to specyfika tego przygotowania jawi się niemal wyłącznie w fazie przygotowania bezpośredniego. Według autora referatu istotne elementy przygotowania do małżeństwa katolika z nieochrzczonym, to: rozmowa wstępna duszpasterza z narzeczonymi i katechezy przedślubne oraz spotkanie wymienionych osób w kancelarii parafialnej – przynajmniej na trzy miesiące przed planowanym zawarciem małżeństwa – poświęcone kanonicznemu badaniu przedślubnemu. Ponadto, jak zauważa autor referatu, w grę wchodzi inne czynności prawne poprzedzające zawarcie małżeństwa i związane z jego zawarciem. W warunkach polskich dostosowanie generalnych dyspozycji kodeksowych do warunków i potrzeb lokalnych zostało dokonane przez Konferencję Episkopatu Polski w dwóch dokumentach. Pierwszy to Instrukcja z 5 września 1986 roku o przygotowaniu do zawarcia małżeństwa w Kościele katolickim. Drugi to natomiast Instrukcja z 11 marca 1987 roku

poświęcona sprawie duszpasterstwa małżeństw o różnej przynależności kościelnej. Jak podsumowuje autor referatu, wydaje się że obydwa cytowane dokumenty poświęcają sporo miejsca sprawie przygotowania do zawarcia małżeństwa katolika z nieochrzczonym, wychodząc naprzeciw oczekiwaniom tak duszpasterzy parafialnych, jak i samych katolików decydujących się na małżeństwo mieszane *sensu lato*.

W dyskusji, jaka miała miejsce na zakończenie drugiej części konferencji, podobnie jak w czasie poprzedniej dyskusji, głos zabrało wielu uczestników, którzy także i tym razem zwracali szczególną uwagę na wiele wątków i aspektów praktycznych związanych z omówionymi w referatach zagadnieniami. Wśród poruszanych zagadnień podejmowano m.in. kwestię ustalenia stanu wolnego nupturientów, co może być szczególnie trudne w odniesieniu do wiernych chrześcijan niekatolików. Stąd też konieczność rzeczywistego dowodu na to, że strona nigdy nie zawierała małżeństwa. Kolejną z poruszanych kwestii była problematyka koncentrująca się wokół rękojmi, o których w kan. 1125. Zaznaczono, że w myśl dyspozycji jaką znajdujemy w kan. 1125, n. 2, strona niekatolicka winna być jedynie powiadomiona o oświadczeniu i przyrzeczeniu do których jest zobowiązana strona katolicka w myśl dyspozycji zawartej w kan. 1125, n. 1. Z powyższego stwierdzenia wynika, że nie jest wymagana zgoda strony niekatolickiej na składane przez stronę katolicką oświadczenie i przyrzeczenie. Jedynie w przypadku małżeństwa zawieranego przez katolika wierzącego z katolikiem niewierzącym lub niepraktykującym, ci ostatni będą musieli złożyć stosowne podpisy. Tak więc, w tym co się odnosi do rękojmi, to należy mieć na uwadze różne możliwe formy małżeństwa: katolika z katolikiem niewierzącym lub niepraktykującym; katolika z niekatolikiem; katolika z nieochrzczonym. Zagadnieniem jakie nieodzownie łączy się z kwestią małżeństw katolików z osobami nieochrzczonymi jest przeszkoda różnej religii. Uczestnicy dyskusji zastanawiali się nad tym, czy zasadne jest, praktykowane w niektórych częściach świata, udzielanie *ad cautelam* dyspensy od przeszkody różnej religii w przypadku małżeństw mieszanych i im podobnych. Zastosowanie takiej dyspensy wydaje się być uzasadnione m.in. deklaracją stwierdzającą nieważność chrztu u Mormonów.

Po zakończeniu dyskusji, podsumowania oraz zamknięcia obrad dokonała p. dr hab. Urszula Nowicka, prof. UKSW. Pani prof. U. Nowicka wyraziła słowa wdzięczności wszystkim uczestnikom konferencji. W sposób szczególny słowa podziękowania skierowała do Jego Magnificencji Rektora UKSW ks. prof. dr. hab. Stanisława Dziekońskiego za otwarcie obrad konferencji. Następnie podziękowania skierowała do Dziekana Wydziału Prawa Kano-

nicznego ks. prof. Henryka Stawniaka za słowo wstępne oraz zorganizowanie niniejszej konferencji. Szczególne słowa wdzięczności skierowała do przewodniczących sesji oraz poszczególnych prelegentów. Podsumowując konferencję, zwróciła uwagę na to, że tematy poruszane w ramach zorganizowanej konferencji mają bardzo ważne znaczenie nie tylko pod względem teoretycznym – prawnym, ale także w tym co się odnosi do praktycznego stosowania przepisów. Prawo kanoniczne pełni bowiem rolę służebną względem społeczności Kościoła. Jak wynika z przedstawionych referatów oraz przeprowadzonej dyskusji, wiele zagadnień, szczególnie tych praktycznych, związanych z kanoniczno – liturgicznymi aspektami zawierana małżeństw mieszanych i im podobnych, wymaga jeszcze dopracowania i aktualizacji. Kończąc podsumowanie obrad, pani prof. wyraziła wdzięczność wszystkim tym, którzy brali udział w przygotowaniu konferencji oraz w niej uczestniczyli.

o. Dariusz Borek O.Carm.